

Samer som övernaturliga väsen i fornnordisk litteratur

Jurij Kusmenko

Institutet för språkforskning, Ryska vetenskapsakademin

Sámi as supernatural beings in Old Scandinavian literature

Abstract. The stereotypical features of the Sámi in Old Scandinavian literature have resulted from the interaction between the real features of the Sámi, features and motifs from Sámi folklore, and the stereotypical characteristics of Scandinavian supernatural beings expressing the idea of “otherness” (referring to giants and dwarves), the prevailing features of the giants being negative (the “hostile others”), the prevailing features of the dwarves being positive (the “friendly others”). However, the borrowing of features is not unidirectional: although the representation of the Sámi in the Scandinavian literature has been influenced by the representation of the giants and dwarves, also the Scandinavian giants and dwarves acquire certain features, originally characteristic of the Sámi.

1. Inledning

Fornnordiska källor berättar att samer och nordgermaner har bott nära varandra från första början av nordisk historia. När två folk bor nära varandra och befinner sig länge i en ständig kontakt utvecklas i de båda folkens muntliga tradition speciella föreställningar om varandra. Det förekommer ofta att grannfolk framställs som övernaturliga väsen som gör skada personifieras och mytologiserar (Lindow 1995). Men även om vi tar hänsyn till detta generella typologiska särdrag är framställningen av samer i fornnordisk tradition egendomlig. De samiska grannarna uppträder i fornnordisk litteratur som två grupper av övernaturliga väsen som åtminstone vid första anblicken representerar två helt olika varelser – jättar och dvärgar.

I historien om Harald Hårfagers giftermål med den samiska flickan Snöfrid kallas hennes far Svasi både en finsk kung och en jätte. I Kettil

Fun and Puzzles in Modern Scandinavian Studies. Collection of articles. Edited by Ērika Sausverde and Ieva Steponavičiūtė. (Scandinavistica Vilnensis 9). Vilnius University Press, 2014.

<https://doi.org/10.15388/ScandinavisticaVilnensis.2014.9.6>

Copyright © 2019 Authors. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Hakes saga är jätten Bruni en bror till den "finske" kungen Gusir. Hermann Pålsson har visat att när en saga berättar att den handlande personen har en jätte i sin släkt betyder det att en av hans förfäder (framför allt på mödernet) har en same i sin släkt (Hermann Pålsson 1999, 32). Identifieringen av samerna med jättar kan man också se i namnet Säming, sonen av jättinnan Skade och Oden. Skade har typiska samiska sys-selsättningar. Hon åker skidor och skjuter med båge. Dessa drag hos Skade och namnet på hennes son Säming fick den store tyske filologen Müllenhoff att anta att både Skade och Säming "representerar samerna som Skandinaviens ursprungliga invånare" (Müllenhoff 1906, 55).

Flera exempel vittnar om samernas identifiering med dvärgar eller alver i fornvästnordisk litteratur. I listan på dvärgar i den äldre Eddan finns namnen *Finnr* eller *Fiðr* ("same") och *Skáfinnr* ("Böjd Finn"). *Völund* som kallades *álfa vísi* och *álfa ljóði* ("alvarnas furste") i den poetiska texten av *Völundarkviða* visar sig vara sonen till en "finsk" kung i den prosaiska inledningen till den poetiska texten. Enligt denna inledning heter en av *Völunds* bröder *Slagfinnr* och bröderna har en typisk samisk sysselsättning: de åker skidor och skjuter vilt. Förbindelsen mellan finnar och alver kan man se i personnamnet *Finnálfr* där både element *finn-* ("same") och *álf-* ("alv") är förknippade med. I *Flateyarbók* heter *Svasi*, fadern till *Snöfrid*, inte bara *finnakonungr* och *jötunn*, utan också *dvergr* (Flat. II, 69).

Målet med denna artikel är att försöka finna grunder till samernas identifiering både med jättar och med dvärgar. Låt oss först jämföra gemensamma stereotypiska drag hos jättar, dvärgar och samer i fornvästnordisk litteratur.

2. Samer och jättar

Enligt fornvästnordiska källor vistas de flesta samerna i Finnmörk, som ligger i norr och i öster, framförallt i Norges innre fjäll- och skogsbyggar. Jättarna vistas i Jötunheim som också ligger i Norden eller i Östen. Enligt den tredimensionella modellen av världen (Ásgarðr, Miðgarðr and Útgardr) placeras jättarna i Utgården, där deras land Jötunheim ligger. I flera fornaldarsagor bor de i *Risaland*, som också ligger i Norden eller i Östen. Jötunheim är ett land av köld, is, snö och rimfrost och somliga jättar kallas *hrímþursar* "rimfrostjättar". Det andra draget hos Jötunheim är att det ligger i fjällvärlden. I skaldediktningen är det inte främst jättarnas storlek betonas, utan deras vistelse i fjälltrakter. Detta

kan jämföras med kenningar för jättar som *bergjarl*, *bergstjóri* "bergstyresman", *fjallbúi* "fjällinbyggare", *fjallgautr* "fjällgöte", *bergdanir*, *bergsaxar*, *fjällfinnar* (Meißner 1921), där *gautr*, *danir*, *saxar* och *finnar* är *heiti* (poetiska synonymer) för människor.

Den norska hövdingen Ottar (forneng. *Ohthere*) som besökte den västsaxiske kungen Alfred den Store på 800-talet berättar att samerna i Norge bebodde de öde bergstrakterna i Norden och Östen. I *Historia Norvegiae* (1100-talet) som är skriven på latin indelas Norge i tre zoner: *zona maritima*, *zona mediterranea*, *zona silvestris*. *Zona silvestris* (skogszonen) är bebodd av samer. Indelningen i tre zoner motsvaras av indelningen av världen i tre gårdar i nordisk mytologi *Ásgarðr*, *Miðgarðr* och *Útgarðr*. Uppehållsorten för jättar vid världsranden i Jötunheim som ligger i norr och i öster motsvarar fullständigt den traditionella vistelseorten för samer i den tredje zonen. Denna ekvivalens är särskilt klar i Hervors och Heidreks saga (kap. 6): "Det sägs att i forntiden fanns det ett land i norra Finnmarken som kallades Jötunheimar och söder om det och mellan Hålogaland och detta land låg *Ýmisland*. Där bodde jättar och somliga var halvjättar. Då var det en stor blandning mellan folk därför att jättar tog kvinnor från Ymisland".¹ Här kan man se samma indelning i tre delar. I den första delen (Hålogaland) vistades människor, i den tredje delen jättar och området däremellan beboddes av halvjättar, dvs. av en blandad befolkning. Den blandade karaktären av befolkningen i zonen mellan samer och nordbor bekräftas av genetiska data. Procenten av svensk och norsk befolkning med haplogrupper kännetecknande för befolkningen som talar finsk-ugriska språk i Mellanskandinavien är mycket storäven om vi tar hänsyn till kromosomiska haplogrupper (Y-DNA).² Procenten av gemensamma mitokondriella DNA hos samer och nordbor är ännu högre (se litteratur i Kuz'menko 2011, 210-214), vilket är helt naturligt om vi kommer ihåg fornnordiska litterära källor, som berättar om samiska hustrur till nordiska män.

Samer och jättar har flera andra gemensamma drag. Både samiska kvinnor och jättinnor kan vara hustrur till kungar och jarlar. Isländska sagor berättar att både legendariska och historiska nordiska kungar kunde ha samiska fruar. Det mest bekanta exemplet är giftermålet mellan

- 1 Den ovan anförda texten är hämtad från Höksboken (Hauksbók 1892-1896, 350-369).
- 2 Jämför utbredningen av haplogruppen N1c hos svenskar i Västerbotten (37%) och Uppland (15,4%) – (Lappalainen et al. 2009) och hos befolkningen i Norge (18,6%) – (Dupuy et al. 2006).

den norske kungen Harald Hårfager och samiskan Snöfrid, som födde honom fyra söner (Hkr. HH k. 25, 33). De legendariska svenska kungarna Agne och Vanlande hade enligt Heimskringla (kap. 13, 19) samiska hustrur. Motivet med samiska kvinnor som fruar till nordiska kungar finns också i Saxos *Gesta Danorum*. Den danska kungen Gram förklarade krig mot den ”finske” kungen Sumbius (*Sumbius Phinnorum rex*), men när han fick se dennes dotter förvandlades han från fiende till friare (Saxo k. 1). Kungen av Halogier (*Halogie rex*) gifter sig med Thora, dottern till kungen av ”finnar” och bjarmar Cuso (*Finnorum Byarmorumque principes*) (ibid. k. 3).

Motivet av giftermål mellan jättinnor och gudar är också välbekant. Guden Frey är gift med jättinnan Gerd, och jättinnan Skade gifter sig med guden Njord. Enligt den norske skalden Eyvind Skaldaspiller lämnar hon Njord och går till Oden senare. Det finns en klar parallellism i framställningen av ett gift par: gud – jättinna, kung – samisk kvinna, vilket vittnar inte bara om parallellen gud – kung utan om identifieringen av samiska kvinnor med jättinnor.

Eftersom samiska kvinnor och jättinnor är hustrur till gudar, kungar och jarlar är det naturligt att både samer och jättar visar sig vara förfäder till gudar och hjältar. Somliga norska kungar är framställda som ättlingar till samer på mödernet. Kung Harald Hårdråde är ett barnbarnsbarn till Harald Hårfager och samiskan Snöfrid (Harald Hårfager + Snöfrid, >Sigurd Småskog (*Hrisi*) eller Jätte (*Risi*) > Halfdan > Sigurd Gris > Harald Hårdråde). Enligt Håleygjatal av Eyvind Finnsson Skaldaspiller stammar Halogalands jarlar från Skades och Odens son Säming, vars namn pekar på hans förbindelse med samer (se ovan). Snorre skriver i prologen till den yngre Eddan att Odin kom först till Sverige och sedan till Norden och satte sin son Säming att härska över det kungadöme som nu heter Norge *ok telja þar Noregskonungar sína ættir til hans ok sva jarlar ok aðrir ríkismenn* (*Snorra Edda*, Prol. k. 6). Enligt prologen är Säming förfäder till de norska kungarna liksom Yngvi är förfäder till de svenska kungarna (*Snorra Edda*, Prol. k. 6). Framställningen av jättarna som jordens ursprungliga invånare förklarar deras roll som förfäder till gudar och hjältar. Flera gudar och hjältar härstammar från jättar i den äldre och den yngre Eddan och i sagor (Odin, Vili, Ve, Tyr, Frey, Ynglingar, Völsungar, Niflungar etc.). I *Völsungasaga* härstammar Völsungar från jättinnan Hljóð. *Þorsteinn Víkingsson* och *Friþjóf inn frækni* är ättlingar till jätten. Jättinnan Gerd och guden Frey är förfäder till Ynglingaätten. Jarlar kan också härstamma från jättar. Hölgi, fader till *Þorgerðr Hölgabrúðr*, som i några källor

kallades jättinna ansågs vara förfader till alla Halogalandsjarlar. I fornaldarsagor kan sonen till hjälten och en jättinna bli en kung, jfr *Kjalnesinga saga* och *Jökuls Þáttr Búasonar*. Den berömda nordiske hjälten *Starkaðr* som omnämns i flera sagor (jfr *Gautreks saga*, *Hervarar saga*) och *Gesta Danorum* var också jätte till hälften.

Uppfostran av hjältar hos jättar (se Ellis 1944) och samer är ett vanligt motiv i fornnordisk litteratur. Eftersom samerna är framställda som kloka och visa är det helt naturligt att de visar sig vara rådgivare och uppfostrare till viktiga nordiska personligheter, både historiska och legendariska. Harald Hårfager ber om råd hos sin samiske uppfostrare. Fienden till Olav den Helige Torer Hund kommer till den samiske kungen Möttul med sina 12 krigare, stannar hos honom och *nam þarfjölkyngi* (Flat. IV, 10). Enligt Heimskringla levde den berömda konungamodern Gunhildr med två finnar för att lära sig trolldom (Hkr. HH k. 32). I Fagrskinna kan vi finna samma motiv men här står det att Gunhild "var uppfostrad och utbildad av den samiske kungen Möttul" som var mycket skicklig i trolldom (Fagrsk. k. 8).

Men både samer och jättar kan ha inte bara positiva drag. Jättarna kan personifiera kaos, fara, farlig natur, grov styrka och fulhet och "de andra" generellt (Mundal 1996; Schulz 2004, 134). Efter kristianiseringen identifierades jättarna med den kristna gudens fiende och förknippas mer och mer med förkroppsligandet av djävulen och de onda makterna. Medan det i Eddan finns många epitet som betonar positiva egenskaper hos jättar, har jättarna i fornaldarsagor och i andra "löngsagor" mycket sällan positiva drag.

Även samer uppträder ofta som fiender till nordborna, särskilt när det handlar om nordsamer. När norska kungar och hövdingar kommer till samernas land för att plundra använder samerna inte bara sitt traditionella vapen båge utan också trolldom för att jaga bort fienden (jfr Hkr. OH k. 9). Bilden av en samisk hustru och en nordisk kung har också en negativ konnotation. På grund av de samiska hustruarnas ränker omkommer två legendariska svenska kungar Vanlande (Hkr. Yngl. k. 13) och Agne (Hkr. Yngl. k. 19). Samernas trolldom framställdes som farlig även före nordbornas kristnande men när nordgermanerna antagit dopet, och den största delen av samerna förblev hedningar, kom samerna att förkroppsliga hedendomen och framträdde alltid som fiender till den nya tron. Samerna följer Raud den Starke från Halogaland, som var fiende till den förste kristne norske kungen Olaf Tryggvason. Det är självklart att "Raud var en stor blotman och mycket

skicklig i trolldom” (ÓTr. k. 78). Fienden till Olav den Helige, hedningen Thorir Hund, var också en stor vän av samer, vilka alltid hjälpte honom. Eyvind Rivna Kind vägrar att anta dopet, därför att han har en ond ande som var satt i hans kropp genom en samisk trolldom (Hkr. ÓTr. k. 76). Även i historien om Harald Hårfagers giftermål med samiskan Snöfrid kan man se motivet ”samer som förkroppsligandet av hedendom”, fastän Snorre vet att Harald själv var hedning. Snorre som var kristen förklarar Haralds giftermål med en samisk kvinna bara som resultat av samisk trolldom. Han förblev förtrollad av samisk trolldom även efter Snöfrids död och satt vid hennes kropp och tillät inte att bränna den. Först när Thorlev den Vise hejdade hans vansinne kunde Snöfrids kropp hämtas till ett bål. Men innan kroppen brändes blev den blå, och ormar, ödlor, grodar, paddor och onda kräldjur krälade ut ur den. Först då kom han till sans igen och kom ur sitt vansinne (Hkr. HH k. 25). De onda kräldjuren som krälar ut ur Snöfrids kropp erinrar oss om representanter för liknande fauna som rusar ut ur hedna idoler när den nya tron segrar över den gamla (Hkr. OH k. 113).

Sammanhanget mellan samer och hedendom kan man se i historier om söner till Harald Hårfager och Snöfrid. Deras son Rögnvald Rertilbeini (”Rakt Ben”) som ägde Hadaland lärde sig trolldom och blev trollkarl (Hkr. HH k. 35). I Ágrip (k. 2) kallas han trollkarl och spåman. Hans barnbarn Eyvind Källa var ”en trollkarl och särskilt skicklig i trolldom” (Hkr. ÓTryg. k. 62). Den hedniska trollkarlen Rögnvald blev bränd tillsammans med andra 80 trollkarlar i Hadaland av sin halvbror Erik Blodyxa, som skickades till Hadaland av Harald Hårfager, som inte tyckte om trollkarlar (Hkr. HH k. 35).³ Eyvind Källa blev avrättad av Olav Tryggvason som hednisk trollkarl och kristendomens fiende. Man kan jämföra dessa motiv med framställningen av Snöfrid som förkroppsligande av hedendomen (se ovan).

Identifieringen av samer med hedendom finns inte bara i litterära källor utan också i norska lagar. I *Borgarthings* kyrkorätt står det att ”att ingen skal tro på samer eller på trollkvinnor eller på trolldom eller blot eller rot eller på detta som hör till den hedniska seden eller söka sig bot där. Men om en man far till samer och förklaras skyldig till detta är han laglös och fredlös och har förlorat hela sitt gods” (Meißner 1942 §45). I *Eidsivatingslag* står det att det är förbjudet ”att tro på samer, uppsöka

³ *Haraldi konungi þótti illir seiðmenn* (Hkr. HH 35). Vi ser här en gång till hur Snorre försöker tillskriva Harald Hårfager drag av en kristen.

samer, fara till samernas område för att låta sig spås. Och den som gör detta kan inte sonas med böter” (ibid., 41-42, 118-121).

Det är klart att mycket i framställningen av jättar i fornnordisk tradition går tillbaka till samgermansk och även till indoeuropeisk tid (jfr giganter och titaner i grekisk mytologi, som liksom nordiska jättar är jordens första invånare och gudarnas fiender). Framställningen av jättar i germansk tradition har ännu fler gemensamma drag. Golther skrev ”von Norwegen bis Tirol begegnet wir die Riesen überall mit denselben Zügen” (Golther 1895, 165; jfr även Tarantul 2001). Men en rad drag hos nordiska jättar skiljer dem från jättar i västgermansk tradition. Jättar som förvandlas till fåglar liksom Thiazi eller jättar som åker skidor och skjuter med båge som Skade. Motivet med skönhet hos några jättinnor (jfr Gerd och Skade) är inte heller traditionellt.

Motz tror att den ambivalenta framställningen av nordiska jättar förklaras genom inflytandet av religionen hos de arktiska folken, som dyrkade jättar som ett slags ”primitiva gudar”. Motz förklarar fientliga och destruktiva drag hos nordgermanska jättar med att jättar var gudar av en fientlig ”arktisk” befolkning, medan jättarnas positiva drag förklaras med att de dock var gudar av urbefolkningen (Motz 1984). Jämförelsen mellan nordgermanska jättar och andra indoeuropeiska jättar särskilt grekiska giganter och titaner som inte bara har negativa utan också positiva drag (jfr Prometheus) å ena sidan, och det faktum att konceptet jättar i samisk folklöre och själva ordet för jätte var lånat från nordgermansk tradition å andra sidan, visar att Motz har fel. Men det finns ändå ett samband mellan den samiska folktron och framställningen av nordiska bergsjättar.

Samiska gudar för fiskeri och jakt är framställda som stora stenar (N. Sámi *sieidi*). *Sieidi* (Sw. *sejt*) är ”dels en gudabild, vanligen av sten, dels platsen för denna gudabild” (Manker 1957, 13). En sju meter hög *sieidi* i Kettilä (Finland) som står vid sjön Taatsi-järvi som representerar guden för fiskeri *Tjatsi olmai* (Vattenman), är ett bra exempel på sådana *sieidi* (Itkonen 1946, 35, fig. 5; Kusmenko 2008, 370). Några av dessa stenar hade formen av en man.⁴ Just sådana sejtar kunde interpretas av nordgermanerna som bergsjättar. Identifieringen av samiska sejtar med jättar är särskilt tydlig, när vi jämför den samiske guden för fiskeri

4 Jfr beskrivningen av en sådan sejte på Kolahalvön ”I kvällsbelysningen tycker man då se en jätte, som strävar framåt mot blåst och det vita ansiktet under luvan suggererar ovillkorligt fram en bestämd mening, ett slags obeveklig vilja” (Hallström 1921, 186).

Tjatsiolmai med den nordiske jätten Thjaze (fisl. Þjazi). Både etymologi av den nordiske Thjaze och hans kännetecken (som en örn) vittnar om hans samiska ursprung. Och vi får inte glömma att hans dotter Skade har stereotypiska samiska drag. Hon åker skidor och skjuter med båge (utförligare om Thjaze och Skade, se Kusmenko 2006; 2008, 365-378).

Man kan urskilja tre komponenter i den nordiska framställningen av jättar. Den första komponenten bildas av de ursprungliga indoeuropeiska och germanska jättemotiven (jättar som personifiering av naturen, jättar som jordens ursprungliga invånare, jättar som fiender, jättar som gudarnas och människornas förfäder m. fl.). Den andra komponenten bildas av de drag som förklaras genom mytologiseringen av de samiska grannarna som jättar. Jättarna placeras i samiskt område i norr och i öster (jfr sjösamer vs fjällsamer och havsjättar vs bergsjättar) och några av dem får samiska stereotypiska drag (skidor, båge, skönhet av några jättinnor). Den tredje komponenten är förknippad med nordgermanernas bekantskap med samiska traditioner och med samisk religion. De samiska stensejtarna ofta i form av en man eller en stor fågel interpreterades av nordgermanerna som jättar (jfr särskilt Thjaze).

När vi jämför jättarnas och samernas gemensamma drag, som kan förklara samernas identifiering med jättar, kan vi fastställa tre källor till denna identifiering: några av dessa drag kan förklaras tack vare en likhet mellan dragen av traditionella indoeuropeiska jättar och stereotypiska drag av historiska samer, några av dem kan förklaras som överförande av stereotypiska drag av jättar till framställningen av samer och en rad drag kan förknippas med överföringen av stereotypiska drag i motsatt riktning, då samiska drag överförs till jättar. Det är inte alltid klart vilken typ vi har här att göra med. Motiven ”jättar som förfäder till gudar, kungar och hjältar” och ”samer som förfäder (oftast ”urmödrar”) till kungar, jarlar och hjältar” eller ”jättinnor som hustrur eller frillor till gudar, jarlar och hjältar” och ”samiska kvinnor som hustrur till kungar, jarlar och hjältar”, kan inte bara förklaras genom överförandet av jättarnas stereotypiska indoeuropeiska drag till samer utan återspeglar också den verkliga situationen i Norden, där kontakter mellan nordbor och samer var mycket intima, vilket demonstreras av arkeologi och genetik (se litteratur i Kusmenko 2008, Kuz'menko 2011). Det är därför omöjligt att avgöra om informationen i en saga återspeglar dåvarande verklighet eller är fiktion (jfr Historien om Harald Hårfagers giftermål med Snöfrid). När nordiska jättar har drag som skiljer dem från andra germanska jättar men som är typiskt samiska kan man anta en annan riktning av transferensen (samiska stereotypiska

drag överförs till jättar). Ett typiskt exempel är gestalten av jättinnan Skade som åker skidor och skjuter vilt med båge.

3. Samer och dvärgar

Till skillnad från jättar som vistas vid världsranden i Jötunheim har dvärgar inget särskilt land. De bor nära människor men inte på jorden utan under jorden, i bergen eller i enskilda stenar. I *Þiðrekssaga* bor en dvärg i en *gammí* (*Þiðr.* k. 21), så heter samiska jordkojor i isländska sagor. Enligt fornvästnordisk litteratur bor samerna inte bara i Nordskandinavien utan också i Mellanskandinavien. Ordet *Finnmörk* i fornvästnordisk litteratur betecknade inte bara Nordnorge utan varje område där samerna vistades. Den samiske kungen *Dofri*, som enligt *Flateyjarbók* uppfosttrade Harald Hårfager, bodde i en *gammí* i Dovre, som ligger i Östnorge. Om vi jämför samernas vistelseort med vistelseorterna för jättar och dvärgar i fornvästnordisk litteratur kan vi se att Nordskandinavien är en gemensam vistelseort för (nord) samer och jättar, medan dvärgarna oftare identifierades med (syd)samerna, som kunde vistas nära nordborna i Mellanskandinavien. Liksom jättar som bodde i bergsområden bodde också dvärgar i berg, jfr kenningarna *bergþúí* och *bergþórr* för dvärg (Meißner 1921, 259).

Kortvuxenhet hos samer tematiseras ofta i sagor tillsammans med andra stereotypiska drag, såsom deras trollkonst, deras skicklighet att åka skidor och att vara goda bågskyttar. I *Heimskringla* i Olav Tryggvasons saga berättas om en man från Uplönd (Opplandene), som kallades Finn Lille: *Maðr er nefndr Fiðr lítli, uplenzkr maðr, en sumir segja, at hann væri finzkr at ætt; han var allra manna minztr [...] han kunni manna bezt við skið ok boga* (Hkr. OTr. k. 58, jmf. också Hkr. OH k. 82). Framställningen av samer som människor med svart hår kan man se i det fornländska adjektivet *sámr* ”mörk” och i personnamnen *Sámr* och *Säming*, som härstammar från samernas självbenämning.⁵

De stereotypiska dragen hos dvärgar i fornvästnordisk litteratur är att de bor under jorden och i stenar, att de är små, svarta eller bruna, att de kan trolla, läka och tillverka magiska föremål. Möndull Pattason, en

5 Jan de Vries kritiserar denna etymologi av Müllenhoff (Müllenhoff 1906, 56), men han själv erkänner att ”ordets etymologi är obekant” (de Vries 1962, 462). Men om vi kommer ihåg att den samiska självbenämningen var bekant i fornländskan, jfr ordet *semsveinar* ”samiska karlar” i *Vatnsdöläsaga* (Olsen 1936), kan Müllenhoffs etymologi vara riktig. Intressant är att Jan de Vries inte förnekade sambandet mellan namnet *Sämingr* och adjektivet *sámr*.

dvärg i Gänge-Hrolfs saga är en typisk representant för denna ras. Han är liten och svart (k. 23, 25) och förklarar sina färdigheter på följande sätt: ”Jag är dvärg, som bor under jorden och jag kan dvärgens magiska konsterna både som läkare och smed”.⁶

Ett av de mest karakteristiska dragen hos dvärgar är att de är visa och kloka (jfr namnen *Fjölsviðr* ”mycket vis”, *Ráðsviðr* ”rådvis” och *Nýráðr* ”nyråd”), vilket också betyder att de kan trolla. En av deras viktigaste funktioner är att tillverka magiska föremål för gudar (i Eddan) och hjältar (i sagor). De har gjort gyllene hår åt Siv, halsbandet *Brísingamen*, skeppet *Skiðbláðnir* och vildsvinet *Hildisvíni* åt Frey, spjutet *Gungnir* och guldrinen *Draupnir* åt Oden och hammaren åt Tor. De vanliga epiteten som karakteriserar samer *margfróðar* ”mångvisa” och *ffjólkunnigar* ”mycket kunnande” betyder att de har förmågan att trolla, spå och tillverka magiska föremål. Det fornisländska ordet *finnvitka* som etymologiskt betyder ”samiskt vetande eller kunskap” betyder ”samisk trollkonst”. Den samiska trollkonsten kunde vara av olika slag. De kunde härska över naturen och framkalla dåligt väder och storm på sjön (cf. Hkr. OH ch 9; Ör. Odd. k. 5), de kan ge barnlösa människor barn (Hkr. OTr. 76),⁷ de kan förutsäga framtiden etc. Även Oden som kan trolla och spå jämförs av Loke med kvinnliga samiska nåjder, när han förebrår Oden att han ”slår på trumman som valor” på en ö vars namn *Sámsey* kan anspela på samiska nåjder (Samsö).⁸ Samernas trollkonster kan förklara deras kvaliteter som underbara läkare. I Halvdan Eystenssons saga (kap. 20) hugger Halvdan av handen på den samiska kungen (*finnakonungr*) Flóki ”och den (handen) flög upp i luften men kungen sträckte stumpen emot handen och den kom ned och blev hel.”⁹

Ett viktigt motiv är samer som mästare som tillverkar magiska föremål. Samerna är inte bara ägare av magiska föremål, framför allt av magiska vapen (jmf. den ”finske” kungen Gusir som hade det bästa svärdet *Dragvendill* och tre magiska pilarna *Flaug*, *Hremsa* and *Fífa* som

6 *Ek er dvergr í jörðu byggjandi, ok dvergsnáttúru hafi ek á kynstrum til lækisdóms ok hagleik* (G. Hr. k. 25).

7 Eyvindr Kinrifa (”Rivna Kinden”) förklarar sin vägran att anta dopet på så sätt: ”Jag kan inte anta dopet därför att jag är en ond ande som kom in i kroppen av en man genom trolldomen av finnar, därför att min far och mor inte kunde ha ett barn på ett annat sätt” (Hkr. OTr. k. 76).

8 *Enn þik síða kóðo Sámseyo í, / ok draptu á vétt sem völor Enn þik síða kóðo Sámseyo í, / ok draptu á vétt sem völor.*

9 ... *ok flaug hún í lopt upp; konungr rétti stáfinn upp á móti, ok kom höndin þá niðr á ok var þá heil.*

kommer tillbaka till skytten i Kettil Hakes saga (kap. 3), utan att de kan tillverka magiska föremål själva. Namnet på den magiska brynjan *Finnsleif* "Finnsarvet" i en *pula* (iv) kan betyda att den tillverkades av "finnarna". I Olav den Heliges saga gör samerna tolv magiska skjortor av renskinn som var bättre än en brynja "och inget vapen kunde skada dem" (Hkr. OH ch 93). Enligt *Flateyjarbók* fick Harald Hårfager en sax (kort svärd) från en "finne", som var så skarpt att det inte fanns något liknande av det slaget. Samerna tillsammans med fem andra folk deltog i tillverkningen av den magiska skjortan för Örvar Odd, som kunde skydda honom från kyla, eld och vapen.¹⁰ *Völundarkviða* visar att förmågan att vara en magisk smed förbinds med samisk trolldom. I den prosaiska inledningen till *Völundarkviða* står det att far till Völund var en "finsk" kung" och namnet på en av hans bröder var *Slagfinnr*, vilket visar att även Völund betraktades som en "finne". Bröderna hade en typisk samisk sysselsättning. De åkte skidor och sköt vilt.

Samisk skicklighet i bågskytte är ett frekvent motiv i fornvästnordisk litteratur. I *Hálfðans saga Eysteinsonar* berättas att den "finske" kungen Flóki kunde skjuta tre pilar på en gång och alla tre träffade målet (k. 20). Ibland har samiska bågskyttar namnet *Finnr*, jfr Finn den Lille ovan. Personnamnet *Finnbogi* (*Finn* + *båge*) kan också vittna om samernas konst att skjuta från båge. Elementet *-bogi* (båge) i personnamn är möjligt bara hos representanter för två folk som var berömda för sin bågskyttekonst, samer och hunner (jfr *Húnbogi* and *Finnbogi*). I en färöisk ballad uppträder även Oden med en samisk båge i handen.¹¹ Ett av de stereotypiska dragen hos dvärgar i fornvästnordiska sagor är att de är skickliga bågskyttar. Den ovannämnda Möndull är också en underbar bågskytt. Under ett slag, står han på en holme och "skjuter med en handbåge och gör en stor manskada" (G. Hr. k. 31). En annan gång när han slåss med jätten Grim-Åger, skjuter jätten tre pilar till Möndul, men Möndul skjuter tillbaka och träffar spetsarna på alla jättens pilar (G. Hr. k. 33).

Framställningen av dvärgar kan emellertid vara ambivalent i fornvästnordisk tradition. Trots att de negativa dragen hos dvärgar uppträder

10 *Serk of frákk ór silki / ok í sex stöðum gervan / ermr á Írlandi / önnur norðr með Finnum / slógu Saxa meyar, / en sudreyskar spunnu, / váfu valskar brúðir, / varp Óþjóðans móðir* (Örv. Odd. 12) – "Jag känner en skjorta av silke tillverkad i sex orter, den ena ärmen i Irland, den andra i norden av samer, de saxiska jungfruarna slog, de hebridska spann, de franska brudarna vävde, djävlellens moder konstruerade."

11 *Hár kom máður a völlin fram / engin ið hann kendi / eyga hevdi hann eitt í heysi / finskan boga í hendi* (Hammershaimb 1851, 11).

mycket mera sällan än hos jättar kan deras trolldom vara farlig för människor. Möndull är ett bra exempel för denna dubbla funktion. Han dyker upp i sagan som en elak trollkarl som genom sina ränker skadar Björn, som var Torgnyjarls rådgivare, och fråntar hans hustru. Men efter att Gånge-Rolv besegrat Möndull blir han tilldennes trogna vän och hjälpare. Det kristliga motivet ”dvärgar som förkroppsligande av djäväl” (jfr ovan motivet samer som fiender av kristendomen) är också möjligt. Det kan t.ex. jämföras med *páttir* om Thorvald Vidfarne (*Þorv. Viðf.* k. 2) där en spåman, som liknar en dvärg, bor i en sten vid Thorvalds fars hus. Han hjälper honom med råd och dåd i svåra situationer och förhindrar honom att ta emot dopet och bli kristen. Biskopen hällde kokhett vatten på stenen och ”jagade bort djävulen”.¹²

Medan jättar inte bara kännetecknar nordisk och germansk tradition, utan också är karakteristiska för andra indoeuropeiska traditioner omfattar dvärgmotiven ett mer begränsat område. I den indoeuropeiska traditionen finns inte så många motsvarigheter till germanska dvärgar, men man kan hitta dvärgar som bor under jorden eller i berg och är skickliga i metallbearbetning i forngrekisk tradition. I den grekiska traditionen finns en ras av små människor Daktyler (”fingrar”) som bodde i berget Ida på Kreta eller i Frygien. De idaiska daktylerna betraktades som uppfinnare av metallernas bearbetning och kunde idka magiska konster bl.a. kunde de vara magiska läkare. Daktylerna upptäckte järn och lärde grekerna metallbearbetning och andra konster. Tre frygiska daktyler som tjänar Stormoder Ida eller Rhea kallas *Acmon* (stället), *Damnameneus* (hammare) och *Celmis* (gjutning). Även den grekiske smedguden Hephaestus kan ibland framställas som en dvärg. De idaiska daktylerna härstammar från fingrar av Rhea eller Cybele¹³ (därför heter de ”fingrar”). Foreställningen om små väsen som bor i stenar och kan metallbearbetning och andra magiska konster kom till Norden söderifrån tillsammans med lånet av metallbearbetning, som kom till germanernas urhem i norra Tyskland och södra Skandinavien söderifrån. Men daktylernas roll i grekisk mytologi är ganska marginell och begränsas framför allt till deras funktion som grekernas lärare i metallbearbetning. Dvärgar och alver är däremot mycket viktiga aktörer i nordisk mytologi och folktro. Men de nordiska dvärgarna har inte bara drag som motsvarar drag av

12 I kristliga texter betyder *fjándi* ”fiende” djävulen.

13 Cybele är en phrygisk motsvarighet till den grekiska jordmodern Rhea eller bergmodern (ΜήτηρΟεία ”bergmoder”).

grekiska daktyler utan de har också en rad stereotypiska drag som motsvarar samernas stereotypiska drag, framför allt deras magiska bågskyttekonst.

Det finns en källa till i nordisk framställning av dvärgar. Föreställningen om små väsen som bor i berg och under jorden och hjälper människor är kännetecknande för samisk folktro. Dessa väsen heter antingen *saivo* (hos norskasamer och svenska sydsamer) eller *passevara olmai* (människor från heliga berg) hos svenska nordsamer. De är i regel vänliga mot människor. Enligt samisk folktro måste varje same ha sin egen *saivo* eller *bisse* (*spiritus familiaris*). Dessa väsen kan bevaka samiska herdar, förvarna samer om dåligt väder och göra många nyttiga saker. De står i nära kontakt med människor. Samerna, särskilt nåjder, kunde komma under jorden för att be dem om hjälp i en svår situation. Louis Bäckman definierar *saivo* och *passevara olmai* som "helping spirits" (Bäckman 1975). I samisk folklöre finns det många andra väsen som bor under jorden och många av dem betecknas med nordiska lånord (jfr NW. Sám. *u'lda* (<*hulda*), N. Sám. *guffittar* (<*godvetter*), Arjeplog *vittarah*, *vitara* < (*vittra*)). Men det finns ett ord i alla samiska språk som betecknar små varelser som bor under jorden eller i stenar *gadnihah* (*ganii* Pl. *gadnihah*)¹⁴ (Korhonen 1985). I nordiska källor från 1700-talet översätts detta ord som *Berge-Trold* (Leem 1768-1781). Friis i sitt *Lexicon lapponicum* översätter ordet *gänišgäničak* som "eko, *daemon montanus* som bor i berg" (Friis 1887, 276). I samiska språk betecknar samma ord både eko och dvärg som bor i berg, vilket påminner oss om den fornisländska beteckningen för eko (*dvergmål* "dvärgmål").

Traditionellt förmodas att föreställningen om samiska underjordiska varelser har lånats av samer från den nordiska traditionen. Det är möjligt att de nordiska föreställningarna om underjordiska varelser har påverkat motsvarande samiska föreställningar desto mer som en del samiska ord som betecknar underjordiska eller undervattensvarelser har lånats från nordiska (jfr *ofittar*, *u'lda* eller *vittra*). Men de samiska föreställningarna om de underjordiska har inte mindre gemensamt med de traditionella föreställningarna om förfäder som bor under jorden och hjälper ätten vilket är kännetecknande för alla finskugriska folk (Honko 1971). Huvudmålet med förfäderkulten består i att trygga ättens enighet och vidare existens (ibid., 191). Förfäderna är inte bara beskyddare av ätten, av dess ordning och lagar, utan de kan också bringa lycka åt ätten.

14 Om ordet *ganii* har lånats från samnordiskan (cf. fornisl. *gandr* "anything enchanted or an object used by sorcerers" Cleasby, Vigfússon 1957, 188) eller tvärtom skandinaverna har lånat ordet från samiskan är inte klart.

Men de kan inte bara hjälpa med råd och dåd. De kan vara stränga och bestraffa dem som bryter mot ordning och seder.

Enligt den samiska folktron går människor till bergen efter sin död. Dessa berg kallas *passevara* ”heligt berg” och hjälpvarelser som bor där kallas *passevara-olmai* och *saivo-olmai* ”människor av heliga berg”. Det är omöjligt att skilja underjordiska varelser från förfäder i samisk folklöre. Sambandet mellan dem kan man se i Jukkasjärvi, där ordet *kanis pl. katnihah* betyder ”andar av döda människor som skickas till andra människor för att göra dem galna” (Wiklund 1916, 51). Anden av en egen förfader kan vara hjälpsam mot egna ätten, men den kan vara farlig för andra ätter. Förbindelsen mellan underjordiska dvärgar och kulten av förfäder kan man också se i nordgermansk tradition. Somliga namn på nordiska dvärgar pekar mot detta sammanhang, jfr *Dáinn*, *Náinn* och kanske *Náli*, som alla betyder ”Död”. Fornisländska sagor berättar att människor går till bergen efter sin död, där de träffar sina släktingar som dött tidigare,¹⁵ jfr motsvarande föreställningar hos samer. Spåmannen, som bor i en sten vid Torvald den vidfarnes fars hus och ger honom goda råd, kan betraktas inte bara som dvärg, utan också som en representant för förfäderna (Lasonder 1886, 147). Spåren av förfädernas kult i Norden finns både i fornvästnordisk litteratur och i folklöre (Birkeli 1938). Likheten mellan samiska och nordiska föreställningar om hjälpsamma varelser som bor under jorden, i berg eller i enskilda stenar är uppenbar. Man får fråga sig vilken typ av likhet man har att göra med här: samiskt inflytande på nordiska föreställningar, nordiskt inflytande på samiska föreställningar eller en typologisk likhet. Inflytandet från den ursprungliga nordiska förfäderkulten på bildandet av motivet ”hjälpssamma dvärgar”, som bor under jorden är möjligt men spridningen eller åtminstone bevarandet av detta motiv i skandinavisk folktro, kunde också förknippas med samiska föreställningar om hjälpande andar som bor under jorden och som utvecklats från förfäderkulten.¹⁶

15 Cf. ”Thorsteins herde fick se hur fjällets norra sida öppnades och han fick höra några ord därifrån att Thotrsten och hans män är välkomna in i fjällen och att Thorsten inbjöds att sitta på hedersbänken mitt emot sin far. Och i denna natt hade Thorsten och hans män drunknat (sjönk) på ett fiske” (Eyrbygg. k. 11); ”Det står ett fjäll i denna udde (detta näs) ... och Thorolf tänkte at han skulle komma in i detta fjäll när han skulle dö och alla hans släktingar på näset” (Eyrbygg. k. 4). Cf. similar information in Landn. k. 118; 147; Njála k. 14; 133.

16 Jfr ”I langvarig och nær kulturell kontakt kann det också tenkjast at det har utvikla seg felles forestellingar der det etterhand er umogeleg å seie om dette er opphavleg i den eine eller andre kulturen” (Mundal 2004, 50).

Vi kan sammanfatta att de nordiska dvärgmotiven har bildats genom samverkan av tre källor: 1. grekiska motiv av daktyler, som bodde i ett berg, var små som fingrar och var mästare i metallbearbetning och trolldom, 2. motiven av samiska hjälpande andar *saivo-olmai* och *passevara-olmai* och *ganii* som bor under jorden och i berg och som ursprungligen var förknippade med förfäderkulten. Den tredje källan i bildningen av föreställningarna om dvärgar var överföringen av samernas stereotypiska drag till dvärgar. Mest iögonfallande är motivet ”dvärgar som bästa bågskyttar”. Detta drag fattas både hos ideiska daktyler och västgermanska dvärgar och just detta faktum vittnar om dess förbindelse med den stereotypiska framställningen av samer. Detta motiv fattas i Eddan (det antyds bara i den prosaiska inledningen till *Völundarkvida*), men det är mycket frekvent i sagor om forntiden, vilket visar dess senare ålder jämfört med motivet ”dvärgar som tillverkare av magiska föremål”, som är huvudmotivet i framställningar av dvärgar i Eddan.

4. Samer, jättar och dvärgar

Det är klart att flera samiska stereotypiska drag motsvarar verkligheten, t.ex. deras vistelseort, deras kortvuxenhet, deras kunskap i trolldom, läkekonst och bågsytte. Samma karaktär har deras framställning som vänner, rådgivare och fruar å ena sidan och som hedningar och fiendertill norska kungar å andra sidan. Andra samiska stereotypiska drag återspeglar skandinavernas bekantskap med samisk folklore, jfr historien om Eirik Rivna Kinden. Hans beskrivning av hur han kom till världen motsvarar fullständigt samiska föreställningar om anden som läggs in i barnets kropp av en av de samiska gudinnorna som svarar för födelsen (Bäckman 1984, 31-32).¹⁷ Men uppfattningen om samer som underbara smeder och hantverkare, har varken motsvarighet i verkligheten eller i samisk folklore. Detta motiv är följderna av identifieringen av samer med dvärgar och har

¹⁷ Enligt den samiska mytologin skapar gudinnan Madderakka en ande (spirit) och ger den till den, som skapar kroppen, lägger anden i kroppen och ger den till en kvinna för födseln. Enligt den andra versionen av födelse som har tydliga kristliga drag, skapas anden av Radien Pardne (Gud Sonen), som fått den förmåga från sin far Radien (Gud fadern Father). Radien Pardne ger anden till Madder Ajja (Urfader), som lämnar den till Maderakka, som i sin tur överger den till sin dotter Sarakka (som svarar för födelsen av döttrar) eller Juksakka (som svarar för födelsen av söner). De överlämnar det framtida barnet till kvinnan som skall föda det (Bäckman 1984).

överförts till samer från dvärgar. Grunden till överföringen var å ena sidan en viss likhet mellan samernas och dvärgarnas utseende och boplatser (jfr särskilt deras boställen i "gammer" i Mellanskandinavien) och deras funktion som övernaturliga väsen som personifierar "de andra". Men om vi jämför positiva och negativa drag i framställningen av samer och dvärgar ser vi att de första överväger. Både dvärgar och samer är framställda i fornnordisk litteratur framför allt som "de vänliga andra". Om vi jämför framställningen av samer och jättar ser vi, att gemenskapen mellan dem även i detta fall behäftas först och främst med positiva drag, trots att jättar till skillnad från dvärgar i regel är framställda som "de fientliga andra".

Samernas stereotypiska drag i fornvästnordisk litteratur har utvecklats som resultat av samverkan mellan deras verkliga drag, motiv från samisk folklore och överförandet av stereotypiska dvärggenskaper (som kom till Norden söderifrån tillsammans med metallbearbetningen) och jättemotiv till samernas framställning. Men överförandet av egenskaper gick inte bara i en riktning. Inte bara samer får dvärgarnas och jättarnas drag utan också dvärgar och jättar får stereotypiska samiska drag. De stereotypiska dragen av "de andra" som kännetecknar framställningen av samer, jättar och dvärgar överförs till varandra.

Vi ser att trots deras skillnad i form, storlek och funktion kan de tre gestalterna av fornvästnordisk mytologi ha flera gemensamma drag som kan förklaras genom personifieringen av uppfattningen av "de andra". De första "de andra" (dvärgar och samer) är vänliga och hjälpsamma mot människor, de andra "de andra" (samer och jättar) kan också vara vänliga och hjälpsamma men de är huvudsakligen farliga och usla.

Samverkan av motiven som är karakteristiska för framställningen av samer, jättar och dvärgar i fornnordisk tradition visar en intim kontakt mellan samerna och skandinaverna, som inkluderar kännedom om varandras mytologi och folklore. Men trots intim kontakt och uppenbara släktskapsförbindelser mellan samerna och skandinaverna visar dvärg- och jättemotiven i framställningen av samer att de förblir "de andra" i fornnordisk tradition, oftast vänliga och hjälpsamma, men ändå "de andra".

Literatur

Birkeli, E., 1938: *Fedrekult i Norge. Et forsøk på en systematisk-deskriptiv fremstilling*. Oslo.

- Blöndal Magnússon, Ásgeir, 1989: *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík.
- Bäckman, L., 1975: *Sáiva. Föreställningar om hjälp- och skyddsväsen i heliga fjäll bland samerna*. Stockholm.
- Bäckman, L., 1984: The Akkas. A study of four goddesses in the religion of the Saamis (Lapps). In: *Current Progress in the Methodology of the Science of Religions*. Ed. by W. Tylok. Warsaw. 31-39.
- Cleasby, R., G. Vigfusson, 1957: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford.
- Dupuy, B. M., et al., 2006: Geographical heterogeneity of Y-chromosomal lineages in Norway. In: *Forensic Science International*. Vol. 164, Iss. 1. 10-19.
- Ellis, H. R., 1944: Fostering by giants in Old Norse saga literature. In: *Medium Aevum*. Vol. x, No. 2. 70-85.
- Friis, P. C., 1888: *Lexicon lapponicum*. Kristiania.
- Golther, W., 1895: *Handbuch der germanischen Mythologie*. Rostock.
- Halldórsson, Ólafur, 1969: *Snjófríðardrápa*. In: Benediktsson, Hreinn (Ed.) *Afmælisrit Jóns Helgasonar 30. júní 1969*. Reykjavík. 147-159.
- Hallström, G., 1921: Gravplatser och offerplatser i ryska Lappmarken. In: *Etnologiska studier tillägnade Nils Edvard Hammarstedt*. Stockholm. 183-212.
- Hammershaimb, V. U., 1851: *Sjurdar kvæði* (= Færöiske Kvæder 1). København.
- Honko, L., 1971: Religion der finnisch-ugrischen Völker. In: *Handbuch der Religionsgeschichte*. Bd 1. Hrsg. Asmussen, J. P., Læssø in Verbindung mit C. Colpe. Göttingen. 153-224.
- Itkonen, T. I., 1946: *Heidnische Religion und spätere Aberglaube bei den finnischen Lappen*. Helsinki.
- Korhonen, O., 1985: Einige Termini der lappischen Mythologie im sprachgeographischen Licht. In: *Saami Pre-Christian Religion. Studies on the Oldest Traces of Religion among the Saamis*. Ed. by L. Bäckman and Å. Hultkrantz. Stockholm. 46-60.
- Kusmenko, J., 2006: Jätten Thjazi och det samiska elementet i nordisk mytologi. In: *Sápmi Y1K – Livet i samernas bosättningsområde för ett tusen år sedan*. Red. Andrea Amft, Mikael Svonni. Umeå. 11-28.
- Kusmenko, J., 2008: *Der samische Einfluss auf die skandinavischen Sprachen*. Berlin. (Berliner Beiträge zur Skandinavistik. Bd 10).
- Kuz'menko, Ju. K., 2011: *Rannie germantsy i ich sosedi. Lingvistika, arheologija, genetika*. Sankt-Petersburg.
- Lasonder, E. H., 1886: *De saga van Thorwald Kodransson den bereisde*. Utrecht.

- Lappalainen, P. et al., 2009: Population structure in contemporary Sweden. A Y-chromosomal and mitochondrial DNA analysis. In: *Annals of Human Genetics*. Vol. 73, No. 1. 61-73.
- Læstadius, L. L., 1997 (1840-1845): *Fragmenter i lappska mytologien*. Åbo.
- Leem, Knud, 1767: *Beskrivelse over Finmarkens Lapper, deres Tungemaal, Levemaade og forrige Afgudsdyrkelse*. Kiøbenhavn.
- Lindow, J., 1995: Supernatural others and ethnic others: a millennium of worldview. In: *Scandinavian Studies*. Vol. 67, No. 1. 8-31.
- Manker, E., 1957: *Lapparnas heliga ställen. Kultplatser och offerkult i belysning av nordiska museets och landsantikvariernas fältundersökningar*. (= Acta lapponica 13), Stockholm.
- Meißner, R., 1921: *Die Kenningar der Skalden*. Bonn.
- Meißner, R., 1942: *Bruchstücke der Rechtsbücher des Borgarthings und des Eidsivathing*s. Weimar.
- Motz, L., 1984: Giants and giantesses. A study in Norse mythology and belief. In: *Amsterdamer Beiträge zur älterer Germanistik*. Bd 22. 83-108.
- Müllenhoff, K., 1906: *Deutsche Altertumskunde*. Bd 2. Berlin.
- Mundal, E., 1996: The perception of the Samis and their religion in Old Norse sources. In: *Shamanism and Northern Ecology*. Ed. by J. Pentikäinen. Berlin, New York. 97-116.
- Mundal, E., 2004: Kontakt mellom nordisk og samisk kultur reflektert i norrøne mytar og religion. In: Kusmenko, Jurij (Hg.): *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. Hamburg: 41-53.
- Olsen M., 1920: Semsveinar i Vatnsdælasaga. Ett sproglig og litteraturhistorisk bidrag. In: *Maal og Minne 1920*. 46-54.
- Pálsson, Hermann, 1999: The Sami people in Old Norse Literature. In: *Nordlit. Arbeidstidsskrift i litteratur och kultur*. Nr. 5 (1999). 29-53.
- Schulz, K., 2004: *Riesen. Von Wissenshütern und Wildnisbewohnern in Edda und Saga*. Heidelberg.
- Strömbäck, D., 1935: *Sejd. Textstudier i nordisk religionshistoria*. Stockholm.
- Vries de, J., 1962: *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden.
- Wiklund, K., 1916: Saivo. In: *Monde Orientale*. V. 10.

Källor

- Ágrip af Nóregskonunga sögum. 1984. Bjarni Einarsson gaf út. Reykjavík; *Fagrsk.* – *Fagrskinna*. Bjarni Einarsson bjó til prentunar. Reykjavík. 1985; *Fl.* – *Flateyjarbók*. En samling av norske kongesagaer. Bd 1-4. Christiania. 1860-1868; *Hauksbók*. Udgiven efter

arnamagnæanske håndskrifter N 375, 544 og 675, 4 samt forskellige papirshåndskrifter af Det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. København. 1892-1896; *Hskr.* – Snorri Sturluson. Heimskringla. *Nóregs konunga sögur*. Udgivet af Finnur Jónsson. København, 1911: *Prol.* Prologus, *Yngl.* Ynglingasaga, *HH* Haralds saga ins hárfagra, *OTryg.* Ólafs saga Tryggvasonar, *OH* Ólafs saga helga; *Edda Snorra Sturlusonar*. Udg. Efter håndskrifterne ved Finnur Jónsson. København. 1931; *Njála*. Udgivet efter gamle håndskrifter af Det Kongelige Nordiske Oldtids-Selskab. København. 1875; *Eyrbygg.* – *Eyrbyggjasaga*. Einar Ól. Sveinsson og Mathías Þórðarson gáfu út. Reykjavík. 1935; *Bárðar saga Snæfellsáss* Bjarki Bjarnason bjó til prentunar. Reykjavík. 1999; Þorv. Viðf. – Þorvalds þáttur viðförta. In: Altnordische Sagabibliothek Bd 11. Udg. af B. Kahle. Halle. 1905. 59-81; *Fornaldar sögur norðurlanda*. Bd 1-4. Guðni Jónsson bjó til prentunar. Reykjavík. 1959; *Egils saga einhenda*, *Friðþjófs saga ins frækna*, *Fundinn Noregr*, *Gríms saga loðinkinna*, *Göngu-Hrólfs saga*, *Hálfðans saga Eysteinssonar*, *Hrólfs saga Gautrekssonar*, *Hversu Noregr byggðist*, *Illuga saga Gríðafóstra*, *Ketils saga Hængs*, *Völsungasaga*, *Þorsteins saga Víkingssonar*, *Örvar-Odds saga*. *Edda: Lokasenna*, *Helgakviða Hjörvarðssonar*, *Hávamál*, *Harbarðsljóð*, *Völundarkviða*; *Historia Norvegiae* ed. by I. Ekren, L. B. Mortensen, translated by P. Fisher. Copenhagen, 2003; *Saxo – Saxonis grammatici gesta danorum*. Hg. von A. Hodler. Strassburg. 1886; *Borgarthingslag*, *Eidsivathingslag*. In: Meißner R. Bruchstücke der Rechtsbücher des Borgarthings und des Eidsivathings. Weimar, 1942; *Ohthere* – (Alfred the Great), *Ohthere's and Wulfstan's story*. In: Lehnert M., 1955: *Poetry and prose of the Anglo-Saxons*. Berlin, 1955; *Plutarchos. Gaius Marcus und Aclibiades*. In: Fünf Doppelbiographien: griechisch und deutsch. Ed. Ziegler. Bd 2.